
Kako je Benedikt XVI. Zapadu pokazao njegovo lice?

Odluka Benedikta XVI. da se odrekne papinske službe, to "veliko odbijanje", kako je Dante navodno opisao gotovo istovjetnu odluku pape Celestina V., a u kom je Benedikt XVI. vidio svoj uzor, nije mogla proći bez niza interpretacija. Nakon što se stišao medijski senzacionalizam i utihnuli glasovi sveznajućih proroka, pojavljuju se i drukčiji tonovi. Među njima zasigurno posebno mjesto zauzima i Giorgio Agamben, filozof koji je duboko uvjeren kako suvremena kultura i politika stoje pod snažnim utjecajem kršćanske teologije. Njegovi se radovi sve jasnije i sve češće kreću po kršćanskim tragovima, koje je zapadna misao počevši s prosvjetiteljstvom nastojala izbrisati. U dva je nastupa Agamben pokušao osvijetliti ovu odluku pape Benedikta XVI. Ona je za njega znak velike hrabrosti, ali je Benediktovo odreknuće Kristova namjesništva na zemlji istovremeno "postavilo u pitanje i Crkvu sve do njezinih korijena".

Tajna zla. Benedikt XVI. i konac vremenâ naslov je knjižice u kojoj Agamben u dva navrata želi Benediktovu gestu smjestiti u teološki kontekst i time dublje razumjeti kako njegovo značenje tako i samo shvaćanje Crkve. Kontekst je iznimno širok: tajna zla i eshatologija. Uz to, Agamben upućuje i na svoj istinski interes. On se ne odnosi na nutarnje stanje u Crkvi. Tiče se sekularnoga svijeta. Agamben vjeruje kako je politički problem o kojem je riječ, lakše opaziti i opisati promatrajući Crkvu: pitanje pravednosti. Stanje demokracija zapadnoga svijeta pokazuje mnoge znakove krize, a ona se najjasnije pokazuje kao kriza legitimnosti i legalnosti, svođenje pitanja pravednosti na zakonske i sudske procedure. Pravo buja na sve strane i pretendira na ozakonjenje svega. Prekomjerje formalne zakonitosti guši samo srce legitimnosti. Da bi društvo moglo funkcionirati, misli Agamben, potrebno je da politički stroj zajedno pokreće i legitimnost i legalnost. Te dvije strane suvremenoga svijeta najlakše se vide na Crkvi.

Da bi pojasnio o čemu je riječ, Agamben čita jedan Ratzingerov tekst što ga je tadašnji mladi profesor teologije u Tübingenu objavio

1956. U njemu Ratzinger raspravlja o shvaćanju Crkve u Tikonija, afričkog teologa iz IV. stoljeća. Tikonije je imao prilično velik utjecaj na Augustina, a posebice na njegovo velebno djelo *O Državi Božjoj*. Tikonija su zbog njegovih heretičkih ideja koje su naginjale katoličanstvu, ekskomunicirali donatisti. Ipak, nije se vratio Katoličkoj Crkvi. Umro je kao heretik, izvan jedne i druge zajednice. Tikonije se ipak mogao smatrati punopravnim članom Crkve. U pozadini stoji njegovo razumijevanje Crkve. Ratzinger će ga analizirati, pokazat će razlike u odnosu na Augustina i nedvojbeno iznijeti kako je i Tikonije sâm jasno razumio da njegova vizija Crkve nije katolička. Donatisti su ekskomunikacijom jasno dali do znanja što misle o Tikonijevoj ekleziologiji. U Ratzingerovim očima njegov utjecaj na Augustina manji je nego se mislilo, ali Tikonije je svejedno velik teolog. Sâm je, osamljeni je vjernik, velik teolog i dosljedan kršćanin, prosuđuje Ratzinger.

Tikonije Crkvu shvaća kao *corpus bipartitum*. Tijelo Crkve ima dva dijela, lijevi i desni, grješni i milosni. Oba dijela pripadaju istom tijelu. "Crna sam ali lijepa" (Pj 1, 5), pjeva zaručnica u *Pjesmi nad pjesmama*. *Fusca sum et decora*, crna i lijepa, grješna i u milosti, dobra i zla. Cijela je Crkva i zla i dobra, crna i lijepa. Ne postoji oprečnost između Jeruzalema i Babilona, kako je to slučaj kod Augustina. Crkva je i Jeruzalem i Babilon. Augustin će razviti nauk o dva grada, a Tikonije o jednom, koji obuhvaća obje strane. Antikrist pripada Crkvi sve do konačnog velikog razlučivanja, *discessio*, koje će se dogoditi s konačnim otkrivenjem, *revelatio*. Augustin će, za razliku od Tikonija, pojašnjavati kako zli ni sada ne pripadaju Crkvi. To se može samo činiti, ali istinski Crkvi pripadaju samo dobri. Tikonijevo se shvaćanje Crkve odvaja od vidljivih zajednica. U vidljivoj se Crkvi ne može razlučiti je li kult usmjeren Kristu ili vragu. Odlučujući je duh, a duh nije vidljiv. Tako se pripadnost Crkvi spiritualizira. Temelj joj je ideja o dvodijelnom tijelu. Ratzinger ni jednog trenutka ne dvoji da ovakvo shvaćanje Crkve nije katoličko. Tikonija će spomenuti još jednom u generalnoj audijenciji u travnju 2009., i podsjetiti na njegov nauk o dvodijelnom tijelu Crkve. Tada će ga opet nazvati velikim teologom. Ipak, niti je Ratzinger zastupao istu ideju Crkve niti ju je papa Benedikt XVI. naknadno preuzeo.

Agamben, međutim, Benediktovu ostavku želi dublje pojasniti upravo tom tezom. Smješta ga u taj kontekst i njegovu ostavku pojašnjava voljom da se ne čeka pasivno konac vremenâ i sviješću kako Crkva može preživjeti samo ako neprestano u samoj sebi donosi odluke o onom što je ispravno, a što neispravno, što pravedno, a što nepravedno. Ako bi to zanemarila, njezin bi crni dio prevagnuo nad lijepim, tijelo više ne bi bilo dvodijelno i eshatološka bi drama izgubila svaki smisao.

Agamben ovakvim tumačenjem čita početak druge glave Druge poslanice Solunjanima. U tom tekstu Pavao govori o tajni zla, *mysterium*

iniquitatis. Misterij nije tajna koju um ne može dokučiti, a koja će biti otkrivena na koncu vremena. Misterij je eshatološka drama, drama u doslovnom smislu riječi, jer riječ *misterij* dolazi iz kazališta. Misterij je postavljanje likova na scenu. Pavao govori o čovjeku bezakonja, o onom koji ga zadržava, i o Mesiji. Zlo nije neka teološka drama. Ono je konkretna povijesna drama unutar koje se smješta svaka odluka svakog pojedinca. Stoga je na licu Crkve koje se pokazalo Benediktovom ostavkom, moguće čitati i sržni rascjep sekularnog svijeta.

Nedvojbena je Agambenova volja za dubljim i boljim razumijevanjem svijeta i papina odreknuća. Dvojbeno je može li se jednog teologa i papu bolje pojasniti teološkim idejama koje je on doduše razumio i o kojima je raspravljao, ali koje nikada nije posvojio. Čini se kako veličinu Benediktove teologije treba radije vidjeti u njegovoj hrabrosti da u dalekom teologu, čije mišljenje uopće ne dijeli, vidi veličinu i u čijem osamljenom životu iz vjere cijeni egzistencijalnu dosljednost teološke misli.

Najvažnije što nam Agamben daje, zapravo je izrekao tek rubno. Gotovo šaptom. Na Crkvi su vidljivi najdublji problemi svijeta. Zašto je to tako i kako je to vidljivo na ostavci Benedikta XVI.?

Uklonimo li iz svijesti suvremenog čovjeka crkvene pedofilske skandale, svi drugi slični skandali odlaze ili potpuno u zaborav ili u sjenu. Stavimo li na trenutak u zagrade crkvene grijeha iz prošlosti, sve ono za što je Benediktov prethodnik Ivan Pavao II. javno tražio oprostjenje, ostaje samo nepregledno mnoštvo ljudskih patnji, žrtava svoga vremena i beskonačnih ljudskih sukoba. Niotkud ne bi palo svjetlo istine na toliko more patnje. Gledajući na Crkvu, sve to postaje vidljivo. To ne bi bilo moguće da ona sama nije obasjana svjetlom. Ona je često bila i u mnogim je svojim dijelovima ispod razine evanđeoskog zahtjeva, ali to ne bi bilo vidljivo da nema tog zahtjeva. Crkva nije nikada dovoljno dobra prema zahtjevima svijeta. No, ti su zahtjevi kako promjenljivi tako i neprimjereni njezinoj naravi. Tek kada se na nju gleda kroz zahtjeve Evanđelja, postaje vidljivo kakva je i kakva treba biti.

Pojašnjavajući Benediktovu ostavku, Agamben dobro uočava kako je ovaj Papa tek ponešto izmijenjenim rječnikom dao gotovo isto obrazloženje odreknuća kao i njegov uzor, Celestin V.: tjelesna slabost (odmakla dob) i nemoć osobe (nemoć izvršavanja povjerene službe). Pa ipak, on misli kako pravi razlog zapravo nije izrečen. Pretpostavlja kako istinski razlog leži u "pokvarenosti i simoniji Kurije". Nedvojbeno je da i u tom treba vidjeti veliki problem Crkve. To je izravno potvrdio i papa Franjo. Ipak, ovom iznimno pozornom čitatelju i suptilnom tumaču tekstova promaknuo je Benediktov detalj. Za Razliku od Celestina, Benedikt spominje kako se papinska služba, zbog svoje duhovne biti, ne vrši samo riječima i djelima nego patnjom i molitvom. Odričući se,

Celestin se odrekao "stolice, dostojanstva, tereta i časti", a Benedikt se odrekao službe rimskog biskupa i obećao nastaviti služiti "Svetoj Božjoj Crkvi" životom posvećenim molitvi. Takvo što nije zamislivo u sekularnom svijetu. Neki sekularni Benedikt govorio bi o životu posvećenom obitelji, hobiju ili pisanju memoara.

Svoj prvi intervent Agamben završava idejom kako je političko društvo, "kao i Crkva, i vjerojatno još i više, dvodijelno, izmiješano od zla i dobra, zločina i poštenja, nepravde i pravde". To, međutim, u demokratskim društvima, za razliku od Crkve, nije ni politički ni bitni problem. On je samo pravni i proceduralni. Nažalost! Problem se legitimnosti otklanja zakonskim normama. Umišlja se kako se problemi pravdnosti mogu riješiti tehničkim putem. Društvo, međutim, ne može funkcionirati ako pravdnost ostane samo ideja "posve nepomična i nemoćna pred zakonom ekonomije". Benedikt XVI. svojim je povlačenjem iz službe ukazao na najdragocjeniju europsku baštinu: duhovnu i vremenitu moć, pravdnost i pravo, legitimnost i legalnost.

Svoj drugi intervent Agamben završava idejom eshatologije koja se ne odgađa za konac vremenâ, nego se događa svakog trenutka. Benedikt je svojim odreknućem posegnuo za svojom duhovnom moći i tako izmaknuo klopci da narasle profane probleme u Crkvi rješava profanim sredstvima.

Agamben je Benedikta smjestio u teološki, ali samom Benediktu stran kontekst. Njegovo je odreknuće pojašnjavao motivima koje Benedikt sâm nije naveo. Čitajući Ratzingerovo ophođenje s Tikonijem, ne možemo se oteti dojmu kako se Ratzinger s njim ophodio s puno više blagonaklonosti i senzibilitnosti nego što se njegovi tumači ophode s njim i njegovim tekstovima.

Pa ipak, dragocjen je Agambenov uvid da se sudbina zapadnoga svijeta najbolje razumije promatrajući Crkvu. Rijedak! Ne prvenstveno stoga što kršćanstvu i teologiji daje važnost koju bi joj najveći dio kulturnih snaga zanijkao, nego nadasve zbog toga što nas uči da ključne fenomene našeg vremena valja gledati u širokom i dubokom kontekstu. Zapadu prijete površnost, gubitak dubine, zaborav na vlastite korijene i misaono bogatstvo. Zato su mu potrebni mislioci koji su spremni odlaziti na zaboravljene i zapuštene izvore smisla. Oni osvjetljaju, čak i kada svoju temu smjeste u krivi kontekst. Ne znamo je li Agamben pronašao Benedikta iz potrebe za nekim odvažnim uzorom ili je na njega naišao gledajući u lice trenutnom stanju zapadnoga svijeta. Znamo da je razumio kako se Zapad jedva može razumjeti ako iz svijesti odsiječe Crkvu, njezino samorazumijevanje i ono što se u njoj događa.

Ante Vučković